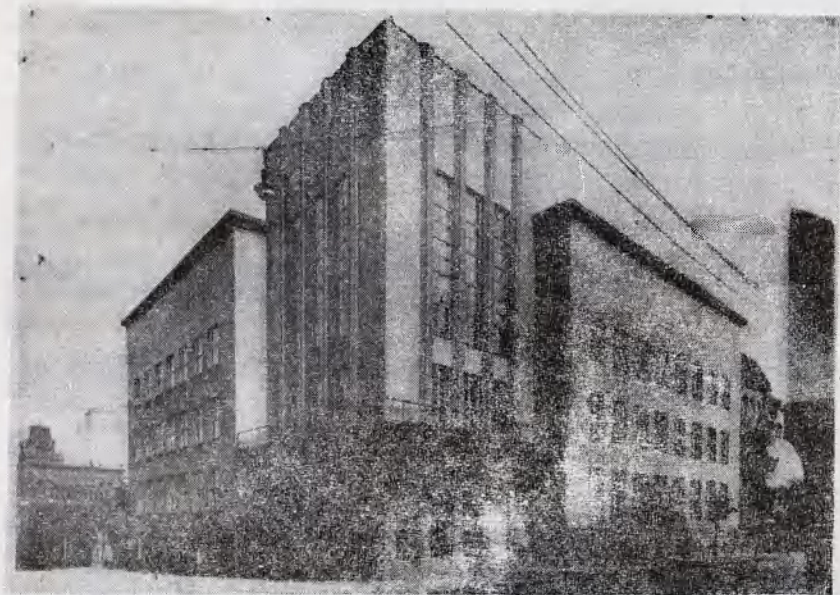

1. Gmach Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

BIBLIOTEKA ŚLĄSKA W 60-LECIU

MATERIAŁY Z UROCZYSTOŚCI JUBILEUSZOWYCH

Przemówienie Dyrektora Biblioteki Śląskiej dra Mirosława Strzody wygłoszone na uroczystości Jubileuszu 60-lecia

Szanowni państwo, drodzy goście!

Spotykamy się dzisiaj z okazji dostojnego jubileuszu naszej placówki, zasłużonej dla utrwalenia polskości oraz krzewienia oświaty i kultury ziemi śląskiej.

Sześćdziesiąt lat temu wraz z powrotem części Górnego Śląska do macierzy narodziła się nasza Biblioteka, początkowo jako księgozbiór i czytelnia przy Sejmie Śląskim. Od pierwszej chwili swego istnienia była ogólnie dostępna, służąc powszechnie lokalnej zbiorowości społecznej. Stanowiła wyraz najwyższego uznania dla słowa polskiego i jego materialnego kształtu — polskiej książki, czyli tych wartości, które przez wieki były przedmiotem szczególnego kultu Ślązaków — pomimo że zaborca czynił wszystko, aby miejscowe społeczeństwo ich pozbawić. Podkreślić należy, że Biblioteka Śląska od zarania dziejów była nie tylko muzealną skarbnicą ksiąg, lecz przede wszystkim organizmem żywym i wszechstronnie zaangażowanym w rozwój kultury polskiej całego regionu. Funkcję tę pełniła konsekwentnie przez całe sześćdziesięciolecie z wyjątkiem kilkuletniej przerwy spowodowanej okupacją.

Biblioteka nasza wniosła trwały wkład w zespolenie ziemi śląskiej z resztą kraju, przyczyniając się jednocześnie do rozwoju intelektualnego i kulturalnego Ślązaków.

Od pierwszej chwili po wyzwoleniu podjęła swą zaszczytną, społeczną służbę, uczestnicząc w odrabianiu zaległości spowodowanych wojną, w kształtowaniu świadomości patriotycznej oraz pogłębianiu procesów integracyjnych wśród mieszkańców naszego regionu.

Przyjęła również na siebie Biblioteka nowe funkcje związane ściśle z awansem województwa i jego ogólnym rozwojem, które zapewniła mu Polska Ludowa — wcielając w życie ideały żarliwych bojowników o polskość i postęp — wiernych synów tej ziemi.

Biblioteka ma także poważny udział w rozwoju oświaty i nauki, zwłaszcza kierunków społecznych i humanistycznych, zaś duży i wciąż powiększający się księgozbiór — stanowi bazę dla prac badawczych w tych dziedzinach.

Wzrosło też jej znaczenie jako placówki odgrywającej coraz większą rolę w środowisku naukowym województwa katowickiego, a także służącej swymi zbiorami ośrodkom akademickim ościennych województw.

Księgozbiór Biblioteki liczący aktualnie ponad milion woluminów i jednostek — stale rośnie. Ze wszystkich źródeł (egzemplarza obowiązkowego, kupna, wymiany i darów) przybywa w skali rocznej ok. 35 tys. pozycji. Tymczasem możliwości lokalowe są ograniczone. W tej chwili napotykamy na znaczne trudności w rozmieszczeniu w magazynach nowych nabytków. Częściowe złagodzenie tej sytuacji spowoduje decyzja Komitetu Wojewódzkiego PZPR oraz Urzędu Wojewódzkiego o przyznaniu Bibliotece pomieszczeń (około 3,5 tys. m²) w „Centrum Kultury”. Po zakończeniu trwających obecnie prac adaptacyjnych urządzimy tam czytelnie i podręczne magazyny.

Chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować kierownictwu Komitetu Wojewódzkiego PZPR i Urzędowi Wojewódzkiemu za zrozumienie naszych potrzeb oraz udzieloną pomoc w rozwiązywaniu trudnych problemów lokalowych, z którymi Biblioteka boryka się od lat.

Oceniając sześćdziesięcioletnie dzieje placówki, nie sposób pominąć licznego grona jej ofiarnych pracowników. Wielu spośród nich nie doczekało dzisiejszego jubileuszu, zaś ci, którzy pracują, starają się godnie kontynuować szczytne dzieło swych poprzedników, wywodzących swój rodowód z walk narodowo-wyzwoleńczych ludu śląskiego o powrót do macierzy i postęp społeczny, z okresu plebiscytu i powstań śląskich. W tym roku mija właśnie sześćdziesiąt lat powrotu Górnego Śląska do Polski — fakt, że data ta oznacza jednocześnie początek naszej bibliotekarskiej działalności — stanowi dla zespołu pracowniczego Biblioteki specjalny powód do dumy i satysfakcji.

Witając serdecznie wszystkich przybyłych na dzisiejszą uroczystość słowa szczególnej uwagi kieruję pod adresem naszych weteranów.

Pragnę jak najserdeczniej powitać szanownych gości:

- Członka Biura Politycznego, I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach — prof. dra **Zbigniewa Messnera**,
- Wojewodę katowickiego, generała dywizji pilota **Romana Paszkowskiego**,
- Sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach — doc. dra hab. **Witolda Nawrockiego**,
- Wicewojewodę katowickiego — mgra **Józefa Piszczka**,

- Kierownika Wydziału Kultury Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Katowicach — **Rudolfa Kostorza**,
- Przedstawiciela Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie — głównego specjalistę Departamentu Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej — mgra **Lucjana Bilińskiego**,
- Dyrektora Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego — mgra **Rajmunda Hanke**,
- Sekretarza Komitetu Miejskiego PZPR w Katowicach — **Stefanię Janasz**,
- Prezydenta miasta Katowic — dra **Edwarda Mechę**.

Witam bardzo serdecznie pozostałych przedstawicieli władz partyjnych, administracji państwowej, organizacji społecznych, zaprzyjaźnionych bibliotek, „Domu Książki”, Śląskiego Instytutu Naukowego, przedstawicieli środków masowej informacji — słowem wszystkich przyjaciół Biblioteki, którzy zaszczylicili swoją obecnością dzisiejszą uroczystość.

RELACJA Z PRZEBIEGU UROCZYSTOŚCI

Po przemówieniu dyrektora Biblioteki Śląskiej dra Mirosława Strzody zabrał głos sekretarz Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Katowicach tow. doc. dr hab. Witold Nawrocki, którego przemówienie zamieszczamy poniżej. Dyrektor Biblioteki Śląskiej złożył podziękowanie tow. I sekretarzowi KW PZPR w Katowicach prof. doc. dr hab. Zbigniewowi Messnerowi oraz Kierownikowi KW PZPR w Katowicach za słowa uznania i przekazany list gratulacyjny oraz za życzliwość i zachętę do dalszej aktywnej służby. Dyrektor, dr Mirosław Strzoda oświadczył, że pozytywną ocenę naszej pracy traktować będziemy jako czynnik inspirujący do wzmocnienia naszych wysiłków i działań na rzecz regionu.

Następnie poinformował zebranych, że Rada Państwa na wniosek władz wojewódzkich przyznała długoletnim i zasłużonym pracownikom Biblioteki Śląskiej następujące odznaczenia: Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski otrzymał doc. dr Andrzej Szefer — były, długoletni dyrektor Biblioteki Śląskiej.

Złotymi Krzyżami Zasługi odznaczeni zostali: Maria Fikus, mgr Maria Janota, mgr Irena Nitsche, Irena Nowak, Stefania Sojka, Małgorzata Wolf.

Srebrnym Krzyżem Zasługi odznaczeni zostali: mgr Teresa Bątkiewicz, Cecylia Blanik, mgr Danuta Blicharz, Helena Cieśla, mgr Maria Domańska, mgr Jadwiga Kocój, Małgorzata

Kosmala, Elżbieta Kulik, dr Anna Radziszewska, Wanda Szyprowska, mgr Barbara Zajączkowska, mgr Maria Żurawska, mgr Maria Żywirska.

Brązowe Krzyże Zasługi otrzymały: Krystyna Jałowy, mgr Maria Skop, mgr Joanna Zawisza.

Złotą Odznaką Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego uhonorowani zostali: mgr Urszula Gumuła, Helena Jończyk, Henryk Jucha, mgr Jagoda Krynowicz, Gizela Stolingwa, mgr Barbara Zgryzek.

Srebrną Odznaką Zasłużonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego udekorowani zostali: Maria Bogacka, Andrzej Deloch, Balbina Łata, Ewa Maruszczuk, mgr Sławomira Mateja, Erna Morawiec, Anna Olesińska, Adela Piel, Zofia Ziółkowska.

Aktu dekoracji dokonali: członek Biura Politycznego, I sekretarz KW PZPR w Katowicach prof. dr hab. Zbigniew Messner oraz wojewoda katowicki, generał dywizji pilot Roman Paszkowski.

Nagrody Ministra Kultury i Sztuki otrzymali Adela Piel i mgr Barbara Zajączkowska.

Dyrektor Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach przyznał nagrody następującym pracownikom: mgr Teresie Bątkiewicz, Cecylii Blanik, mgr Marii Domańskiej, Krystynie Jałowy, Elżbiecie Kulik, mgr Danucie Musioł, mgr Irenie Nitsche, Wandzie Szyprowskiej, mgr Marii Żurawskiej, mgr Marii Żywirskiej.

Ministerstwo Kultury i Sztuki przyznało dyplomy indywidualne, które otrzymali następujący pracownicy: Cecylia Blanik, Maria Fikus, mgr Irena Nitsche, Wanda Szyprowska.

Następnie dyrektor Biblioteki Śląskiej poinformował zebranych, że Minister Kultury i Sztuki wyróżnił naszą placówkę Dyplomem Honorowym za zasługi dla kultury polskiej.

Nagrody i dyplomy wręczył mgr Lucjan Biliński — główny specjalista Departamentu Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej w Ministerstwie Kultury i Sztuki.

Dyrektor, dr Mirosław Strzoda powiadomił również, że Bibliotekę Śląską uhonorowano Zbiorową Odznaką Przyjaźni Polsko-Radzieckiej w uznaniu jej zasług w popularyzowaniu osiągnięć gospodarczych i kulturalnych narodów Związku Radzieckiego. Odznakę przekazał przewodniczący Zarządu Miejskiego TPPR — Rudolf Bauerek.

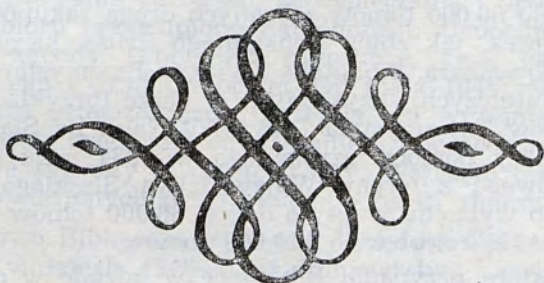
W imieniu odznaczonych i wyróżnionych pracowników dyrektor Biblioteki Śląskiej złożył podziękowanie Egzekutywie Komitetu Wojewódzkiego PZPR i I sekretarzowi Komitetu

Wojewódzkiego PZPR, Wojewodzie katowickiemu, Ministerstwu Kultury i Sztuki, Zarządowi Wojewódzkiemu TPPR w Katowicach za odznaczenia i wszystkie formy uznania. Zapewnił, że będą one mobilizować nas do dalszej rzetelnej pracy. Podziękował również za telegramy i życzenia z okazji jubileuszu.

W dalszym ciągu uroczystości wicedyrektor Biblioteki mgr Barbara Zajączkowska wygłosiła referat „Charakterystyka dorobku i działalności Biblioteki Śląskiej”, który zamieszczamy w niniejszym wydawnictwie.

Na zakończenie dyrektor Biblioteki, dr Mirosław Strzoda raz jeszcze serdecznie podziękował władzom województwa za ich mecenat oraz zaszczyty, jakimi obdarzyły Bibliotekę Śląską w dniu Jubileuszu.

Następnie dziękując wszystkim gościom, którzy swoją obecnością uświetnili jubileusz, zaprosił zebranych do zwiedzania ekspozycji „Kultura i sztuka narodów Związku Radzieckiego”. Gości oprowadziła mgr Maria Domańska — komisarz wystawy.

Charakterystyka dorobku i działalności Biblioteki Śląskiej

Biblioteka Śląska w Katowicach powstała w 1922 roku. Stworzono wówczas w ramach Biura Sejmu Śląskiego podręczny księgozbiór, który służyć miał posłom dla prac ustawodawczych i obejmował wydawnictwa z zakresu prawa i administracji publicznej. Księgozbiór ten zaczął się jednak szybko rozrastać. Zapotrzebowanie społeczne, podchwyczone natychmiast przez bibliotekarzy i popierane przez ludzi rozumiejących wagę biblioteki naukowej dla Śląska, doprowadziło do powstania przy nim najpierw zbioru wszelkiego typu wydawnictw o tematyce śląskiej, a następnie księgozbioru ogólnego obejmującego dzieła ze wszystkich dziedzin wiedzy. Z Biblioteki korzystać mogli nie tylko posłowie, ale także szerokie rzesze badaczy i naukowców.

Związek z Biurem Sejmu Śląskiego, już tylko formalny, trwał do 1936 roku. W marcu tego roku Sejm Śląski przyjął ustawę o przekształceniu Biblioteki Sejmu Śląskiego w Śląską Bibliotekę Publiczną. W tym samym roku otrzymała Biblioteka własny statut oraz regulamin wewnętrzny i dla publiczności. Ofiarna praca bibliotekarzy dała dobre rezultaty: zbiory biblioteczne osiągnęły w 1936 roku, a więc w ciągu niespełna 15 lat, liczbę około 80 000 tomów zebranych drogą zakupów (m.in. całych bibliotek, jak zbiór Konstantego Prusa, księgozbiór Aleksandra Kraushara, biblioteka Związku Przemysłowców Górniczych i Hutniczych); uzyskanych w darze (przykładowo — całość zbiorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku); otrzymanych przy pomocy uzyskanego w 1934 roku egzemplarza obowiązkowego z terenu Województwa Śląskiego. Zbiory te wzrosły do wybuchu wojny o dalsze 30 000 tomów i liczyły we wrześniu 1939 roku około 110 000 tomów.

Rola, która przypadła Bibliotece w udziale w okresie międzywojennym, była bardzo ważna. Uświadamiała o polskości przez udostępnianie zdobyczy polskiej nauki, przypominanie dziejów Śląska, obalanie przy pomocy odpowiedniej literatury propagandowych fałszów niemieckich. Biblioteka zadanie swe spełniała dobrze, o czym świadczy uznanie, jakie pozyskała sobie u mieszkańców Śląska, instytucji naukowych i bibliotek krajowych i zagranicznych, pracowników naukowych korzystających z jej zbiorów oraz z drugiej strony znaczenie, jakie działalności jej przypisywali Niemcy, którzy utworzyli w Bytomiu

bibliotekę niemiecką (Oberschlesische Landesbibliothek) mającą m.in. stanowić przeciwwagę Śląskiej Biblioteki Publicznej.

Od początku swego istnienia Biblioteka borykała się z trudnościami lokalowymi. Do 1929 roku mieściła się wraz z Sejmem i Urzędem Wojewódzkim w gmachu Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej, w latach 1929—1933 w nowym gmachu Sejmu przy ul. Jagiellońskiej, od roku 1934 w gmachu Towarzystwa Czytelń Ludowych przy ul. Francuskiej 12. Po kilku latach, na skutek poważnego wzrostu zbiorów, podjęto starania o budowę nowoczesnego gmachu, specjalnie przystosowanego dla celów bibliotecznych. Starania te przerwała jednak wojna.

W okresie okupacji zbiory Biblioteki Śląskiej przyłączone zostały do niemieckiej Biblioteki Krajowej w Bytomiu, stanowiąc jej filię w Katowicach, która dostępna była tylko dla Niemców. Okupant postawił sobie za cel propagandę kultury niemieckiej na terenach przyłączonych do Rzeszy, czego wynikiem było wyłączanie ze zbiorów książek świadczących o polskości ziemi śląskiej.

Po wyzwoleniu zaczyna się nowy okres w dziejach Biblioteki. Placówka wznowiła działalność 31 stycznia 1945 r., tj. 4 dni po wyzwoleniu Katowic. Proces jej odradzania przebiegał w trudnych warunkach. Oprócz strat w zasobach księgozbioru (około 10%) zdewastowaniu i uszkodzeniu uległ gmach biblioteczny. Do usuwania zniszczeń, zabezpieczania i uporządkowania księgozbioru przystąpiono natychmiast. Uruchomiono najważniejsze agendy Biblioteki: kancelarię, dział egzemplarza obowiązkowego i dział czasopism. Od maja 1945 roku zaczęła funkcjonować prowizoryczna czytelnia, od września wypożyczalnia. Podjęto prace nad odtwarzaniem i opracowaniem katalogów, które zaginęły w czasie wojny. Wszczęto także poszukiwania wywiezionych przez okupanta partii zbiorów.

Początkowo Biblioteka podlegała Urzędowi Wojewódzkiemu Śląskiemu, w latach 1946—1951 Ministerstwu Oświaty. Działalność merytoryczną i organizacyjną określał statut z 1936 roku, przystosowany do znacznie zwiększonych zadań.

W 1950 roku z luźno związanej z centralą w Katowicach ksiąźnicy bytomskiej utworzono Oddział Biblioteki Śląskiej. Równocześnie otwarto tam nową czytelnię. Ze względu na obszerne magazyny, w Bytomiu znalazły pomieszczenie pewne partie zbiorów katowickich.

Trudności lokalowe stały się najbardziej palącym problemem organizacyjnym.

Kolejny etap rozwoju Biblioteki w Polsce Ludowej objął lata 1951—1958. W tym okresie ksiądnica podlegała Ministerstwu Kultury i Sztuki, otrzymała nazwę „Biblioteka Śląska” i uznana została za bibliotekę naukową. Prawną podstawę jej działalności określił tymczasowy statut, przyznany w październiku 1952 roku. Powołano do życia Radę Biblioteczną, której podstawowym zadaniem była opieka nad rozwojem Biblioteki i staranie o zapewnienie jej należytych warunków działalności. W 1957 roku po uzyskaniu dodatkowych pomieszczeń (likwidacja Wojewódzkiego Domu Kultury, mieszczącego się w tym samym gmachu) uruchomiono Pracownię Śląską, Pracownię Zbiorów Specjalnych i zorganizowano Czytelnię Czasopism.

Dnia 1 stycznia 1959 roku Bibliotekę Śląską w ramach decentralizacji przejęło Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Nowy statut z czerwca 1960 roku rozszerzył znacznie zakres jej obowiązków wynikających m.in. z konieczności zaspakajania potrzeb śląskiego środowiska uniwersyteckiego. W 1960 roku powołano do życia Oddział Zabytkowy Biblioteki Śląskiej w Cieszynie, na którego zbiory złożyło się kilka oddzielnych zespołów bibliecznych (m.in. Leopolda Jana Szersznika, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Tadeusza Regera, dawnej Czytelni Ludowej i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie).

W tym okresie urządzono własną introligatornię i uruchomiono stację mikrofilmową i kserograficzną. Główny wysiłek skoncentrowano na pracach związanych z uzupełnianiem księgozbioru, jego opracowaniem oraz melioracji i doskonaleniu katalogów.

Rozszerzono działalność naukową, która znalazła odbicie w wydawnictwach Biblioteki, m.in. w systematycznie publikowanej od 1963 roku „*Bibliografii Śląska*”.

Lata ostatnie stanowią okres znacznej stabilizacji i rozwoju Biblioteki. Przyczyniły się do tego zwiększone fundusze oraz planowy i intensywny rozwój księgozbioru (Biblioteka otrzymuje od 1969 roku ogólnopolski egzemplarz obowiązkowy).

Obchody 50-lecia działalności placówki odnotowano jako ważne wydarzenie w życiu naukowym i kulturalnym województwa katowickiego.

W latach 1973—1976 rozwiązano jeden z najbardziej palących problemów działalności usługowej Biblioteki, a mianowicie sprawę braku miejsc w czytelniach. Po zagospodarowaniu pomieszczeń po filii Miejskiej Biblioteki Publicznej i Śląskiego Instytutu Naukowego powiększono liczbę miejsc w istniejących czytelniach oraz zorganizowano nowe. W wyniku tej poważnej reorganizacji łączna ilość miejsc wzrosła ze 118 do 227. Powstały także nowe komórki: Dział Zbiorów Śląskich (w miej-

sce dotychczasowej Pracowni Śląskiej), Dział Czytelni, Wypożyczeń i Magazynów) wyodrębnione z Działu Udostępniania Zbiorów).

W 1980 roku wychodząc naprzeciw aktualnym potrzebom utworzono Dział Zbiorów Mikrofilmowych. Przejął on obowiązki Działu Zbiorów Specjalnych w zakresie opracowania, przechowywania i udostępniania zbiorów mikrofilmowych.

Do najważniejszych zadań Biblioteki określonych statutem należy gromadzenie, opracowanie, udostępnianie piśmiennictwa polskiego i obcego i innych dokumentów bibliotecznych, służących rozwojowi badań naukowych oraz potrzebom kształcenia.

Charakteryzując rozwój księgozbioru w minionym okresie wyróżnić można dwa zasadnicze etapy jego rozwoju:

1. nabywanie całych księgozbiorów należących do osób prywatnych i instytucji,
2. celowe uzupełnianie braków w interesujących Bibliotekę dziedzinach wiedzy, tzn. o silesiaka, piśmiennictwo z zakresu nauk społecznych i ekonomicznych oraz „techniki przemysłowej i górniczej”.

W 1939 roku zbiory Biblioteki wynosiły 110 000 tomów (bez dubletów) i stanowiły poważny warsztat pracy naukowej szczególnie w zakresie badań nad Śląskiem. Coraz sprawniejszą działalność ksiąźnicy przerwała druga wojna światowa.

Po wyzwoleniu stanęło przed Biblioteką niezmiernie trudne zadanie odbudowania księgozbioru. Rozpoczęto akcję na rzecz rewindykacji zbiorów. Największą partię zbiorów zabezpieczonych (około 68 000 woluminów) stanowiła Biblioteka Krajowa w Bytomiu. Przejęto również bardziej wartościowe zespoły zbiorów zabezpieczonych (w tym księgozbiorów podworskich), takich jak Biblioteka Lubomirskich i Sanguszków, Oppersdorfów, Schaffgotschów, Szembeków. W wyniku tej akcji nastąpił istotny wzrost księgozbioru. Lata następne przyniosły dalszy jego rozwój, oparty już na planowym gromadzeniu i uzupełnianiu drogą zakupów, egzemplarza obowiązkowego, wymiany i darów.

Ponad milionowy księgozbiór ma charakter uniwersalny ze szczególnym uwzględnieniem silesiaków oraz piśmiennictwa z zakresu nauk społeczno-politycznych i ekonomicznych. W zakresie swojej specjalizacji Biblioteka zgromadziła 82 259 woluminów silesiaków (bez zbiorów specjalnych). 54 456 woluminów dzieł z zakresu nauk społeczno-politycznych i 46 146 woluminów wydawnictw z zakresu nauk ekonomicznych.

Zasób silesiaków należy do najbogatszych w Polsce. Na zbiór ten składają się wszelkie druki, książki, broszury, cza-

pisma, mapy, ulotki itp. (tematycznie śląskie, dzieła autorów śląskich — nawet jeśli treściowo nie dotyczą Śląska oraz polonica śląskie, czyli druki polskie, wydane na Śląsku w okresie, gdy ziemia ta nie należała do Polski). Najcenniejszą część księgozbioru śląskiego stanowią czasopisma.

Biblioteka gromadzi również materiały biblioteczne o charakterze informacyjnym, propagandowym, normatywnym i reklamowym, tzw. dokumenty życia społecznego. Ich zbiór zamyka się cyfrą ponad 90 tys. jednostek.

Szczególnie cenne dokumenty rękopiśmienne i drukowane gromadzi, opracowuje i przechowuje Dział Zbiorów Specjalnych. Zasób rękopisów obejmuje ponad 5500 jednostek. Na uwagę zasługuje zbiór sztuk teatralnych (około 3700 jednostek) przekazany Bibliotece Śląskiej przez Bibliotekę Teatru Śląskiego im. St. Wyspiańskiego, a należący do dawnej Biblioteki Teatru Lwowskiego.

Obok materiałów rękopiśmiennych Biblioteka posiada także zabytkowy zbiór inkunabułów i starych druków, wśród których znajduje się wiele unikalnych, często nie notowanych przez bibliografie, pozycji, w tym także liczne, rzadkie druki śląskie. Oprócz poloników tłoczonych w najstarszych oficynach w kraju (u Hallera, Wietora, Unglera, Łazarza, Andrysowica, Piotrkowczyka, Szarfenbergów) ozdobą księgozbioru są dzieła pochodzące ze słynnych niegdyś drukarni europejskich w Bazylei, Antwerpii, Moguncji, Wenecji, Lejdzie i Amsterdamie. Księgozbiór ten liczył pod koniec 1981 roku 26 394 woluminy.

Biblioteka posiada ponad 8 tysięcy jednostek zbiorów ikonograficznych; składają się na nie: grafika oryginalna i luźne reprodukcje dotyczące sztuki oraz fotografie. W zbiorze grafiki zdecydowanie przeważa twórczość związana z regionem śląskim.

Wśród zbiorów specjalnych Biblioteki na uwagę zasługują ponadto zbiory kartograficzne (ponad 7500 jednostek), zbiory muzyczne (ponad 11 tys. jednostek) oraz druki ulotne z lat 1801—1945 (około 7 tys. jednostek).

Szczególną wartość dla historii regionu posiada unikalny zespół śląskich ulotek z drugiej połowy XIX wieku i początku XX wieku, w którym najliczniej reprezentowane są materiały dotyczące powstań śląskich i plebiscytu.

Biblioteka gromadzi od roku 1945 mikrofilmy. Pod koniec 1981 roku ilość pozytywów wynosiła 3620 szpul. Pochodzą one głównie z własnej Pracowni Mikrofilmowej. Obejmują różne rodzaje zbiorów bibliotecznych i mają na celu przede wszystkim ich zabezpieczenie i uzupełnienie.

Równolegle do wzrostu zbiorów zwiększała się także liczba czytelników i świadczonych im usług.

Ilość odwiedzin czytelnicznych od szeregu lat wynosi około 120—140 tys. Każdego roku rejestruje się około 12 tys. stałych czytelników, którym udostępnia się ponad 250 000 woluminów i jednostek różnych materiałów bibliotecznych. Łączna ilość udzielanych rocznie informacji wynosi średnio około 30 000.

Osiągnięcie takich efektów pracy możliwe było dzięki sumiennej i rzetelnej pracy wszystkich pracowników Biblioteki Śląskiej, którzy od lat wykonują swoje zadania statutowe z ogromnym zaangażowaniem. Zespół pracowniczy tworzą ludzie oddani swojej instytucji, przeświadczeni o jej ważności, wyspecjalizowani bądź specjalizujący się w bibliotekarstwie. Ich zapał i ofiarność widoczne były w pierwszych dniach powojennej działalności placówki, gdy pracowano w niezmiernie trudnych warunkach bez wynagrodzenia, często od świtu do nocy i w latach następnych, kiedy mimo trudności lokalowych, wyposażeniowych i kadrowych zawsze starano się stworzyć jak najkorzystniejsze warunki pracy dla czytelników.

Obok tradycyjnych funkcji usługowych do zadań Biblioteki należy inicjowanie, prowadzenie i publikowanie prac z zakresu bibliografii i bibliotekoznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień śląskich.

Do prac naukowych o charakterze ciągłym należy opracowywanie „*Bibliografii Śląska*”. Ukazująca się od 1963 roku publikacja ciągła nawiązuje do przedwojennego „*Wykazu Literatury Bieżącej o Śląsku*” za lata 1935—1939. Do tej pory opublikowano szesnaście roczników obejmujących okres od 1960 do 1977 roku; w przygotowaniu znajdują się następne. Publikacja ta uwzględnia piśmiennictwo dotyczące Śląska oraz Zagłębia Dąbrowskiego i ziemi cieszyńskiej.

Na uwagę zasługuje ponadto — drukowany od 1956 roku — „*Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej*”, który od 1980 roku ukazuje się pod zmienionym tytułem „*Książnica Śląska*”. Na treść wydawnictwa składają się informacje o działalności Biblioteki Śląskiej i innych bibliotek z terenu województwa katowickiego, artykuły poświęcone dziejom książki na Śląsku, notatki o ciekawych pozycjach z dziedziny bibliotekoznawstwa i nauk pokrewnych.

W dorobku naukowym Biblioteki są także publikacje stanowiące opracowania materiałów i źródeł rękopiśmiennych znajdujących się w zbiorach Biblioteki (Seria: „*Prace Biblioteki Śląskiej*”) ukazujące się w latach 1961—1968. Są to głównie nieznane materiały źródłowe dotyczące Hugona Kołłątaja, Joachima Lelewela i Adama Mickiewicza.

Istotnym przejawem działalności naukowo-badawczej jest współudział w pracach bibliograficznych i bibliotekoznawczych podejmowanych przez inne placówki.

Od 1955 roku Biblioteka współpracuje z Biblioteką Narodową sporządzając opisy do Centralnego Katalogu Czasopism Zagranicznych, Centralnego Katalogu Książek Zagranicznych i Centralnego Katalogu Starych Druków oraz z Pozawydziałowym Zakładem Bibliografii XIX wieku Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kontynuuje się podjętą w 1973 roku współpracę w zakresie uzupełniania materiałów do „*Bibliografii polskiej 1901—1939*”. Biblioteka współpracuje również z Ośrodkiem Dokumentacji i Informacji Muzycznej Polskiej Sekcji Międzynarodowej Rady Muzycznej nad centralnym katalogiem czasopism muzycznych oraz z Międzynarodowym Stowarzyszeniem Bibliotek Muzycznych (z siedzibą w Kassel) nad międzynarodową bibliografią źródeł muzycznych. Działalność naukowa Biblioteki spotkała się z uznaniem władz, czego wyrazem było przyznanie w 1969 roku nagrody za „całokształt osiągnięć naukowo-badawczych województwa katowickiego”.

Obok skrótowo omówionej działalności usługowej i naukowej, nie można pominąć tak istotnego czynnika, jakim jest współpraca z placówkami krajowymi i zagranicznymi w celu wymiany materiałów bibliotecznych i doświadczeń. Biblioteka utrzymuje kontakty z 83 bibliotekami krajowymi oraz 54 bibliotekami zagranicznymi.

Wśród bibliotek zagranicznych najintensywniej rozwinęła się współpraca z bibliotekami czechosłowackimi: m.in. z Biblioteką Instytutu Śląskiego w Opawie, z Państwową Biblioteką Naukową w Ostrawie i z biblioteką „Macierz Słowacka” w Martinie.

Bibliotkę łączą ożywione kontakty z bibliotekami radzieckimi, przykładowo z jedną z największych bibliotek świata — Biblioteką im Lenina w Moskwie, z Państwową Biblioteką Publiczną im. Sałtykowa-Szczedrina w Leningradzie, drugą obok Biblioteki im. Lenina biblioteką narodową ZSRR oraz z Państwową Biblioteką Akademii Nauk w Kijowie.

Placówka współpracuje z Niemiecką Biblioteką Państwową w Berlinie i z Biblioteką Uniwersytecką im. Karola Marksa w Lipsku.

Z innych bibliotek i instytucji, z którymi utrzymujemy ożywione kontakty wymienne warto przytoczyć następujące: Biblioteka Polska w Londynie, Biblioteka Uniwersytecka w Kalifornii, Biblioteka Powszechna i Polski Instytut Sztuk i Nauk w Nowym Jorku. Dzięki tej współpracy księgozbiór Biblioteki wzbogaca się o cenne pozycje, niedostępne na naszym rynku księgarskim.

W swojej pracy Biblioteka wiele miejsca poświęciła propagandzie książki i czytelnictwa, głównie poprzez wystawy problemowe. Najwięcej ekspozycji poświęcono sprawom i ludziom Śląska. Kilka wybranych tytułów najlepiej odda skalę tematyczną: „Słowo polskie na Śląsku w dawnych czasach” (1953), „Śląsk odzyskany” (1959), „Józef Lompa 1797—1863” (1963), „Prasa, województwa katowickiego w służbie społeczeństwa i socjalizmu” (1970), „Zawsze wierni Ojczyźnie”, „Powstania śląskie w dokumentach i literaturze” (1971); wystawa przygotowana wspólnie z Biblioteką Narodową, „50 lat Biblioteki Śląskiej w służbie regionu” (1973), „Biblioteki i czytelnictwo na Śląsku” (1976), „Katowickie środowisko literackie w latach 1945—1978” (1978), „Miasta śląskie w ikonografii” (1979). Z okazji jubileuszu sześćdziesięciolecia Biblioteki prezentowano w październiku wystawę zatytułowaną „60-ta rocznica powrotu Górnego Śląska do Macierzy”. Aktualnie czynna jest wystawa „Kultura i sztuka narodów ZSRR”, zorganizowana w ramach obchodów 65-tej rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Warto przypomnieć, że w okresie powojennym w latach 1949—1981 Biblioteka zorganizowała 134 ekspozycje. Ta forma działalności Biblioteki znajduje oddźwięk w prasie oraz spotyka się zawsze z dużym zainteresowaniem ze strony społeczeństwa śląskiego.

Oprócz wystaw problemowych organizuje się również pokazy nowych nabytków krajowych i zagranicznych. Ponadto w Dziale Zbiorów Specjalnych i Dziale Zbiorów Śląskich przygotowywane są w miarę potrzeby dla uczestników kursów bibliotecznych, studentów bibliotekoznawstwa, wycieczek zagranicznych, pokazy cenniejszych nabytków.

Biblioteka służy swymi materiałami środkom masowego przekazu: radiu, telewizji i prasie oraz filmowi. Współpraca ta prowadzona jest stale i przywiązuje się do niej szczególną wagę.

Książnica prowadzi ponadto praktyki wakacyjne dla studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Kiluosobowe grupy studentów poprzez wykłady i ćwiczenia zdobywają praktyczne wiadomości z zakresu opracowania zbiorów, jak również bibliografii i działalności informacyjno-bibliograficznej.

Zbiory Biblioteki Śląskiej służyły zawsze szerokim kręgom czytelników. Tylko w okresie powojennym, w latach 1945—1981 Bibliotekę odwiedziło 2 558 401 osób, w okresie 1972—1981 wykonano dla czytelników ponad 120 000 kserokopii.

W krótkim z konieczności zarysie nie sposób omówić wszystkich poczynąń i osiągnięć Biblioteki w minionym sześćdziesięcioleciu. Placówka dobrze zasłużyła się na ziemi śląskiej, czego wyrazem było przyznanie jej w 1972 roku złotej odznaki „Za-

służonemu w Rozwoju Województwa Katowickiego”, w roku 1977 z okazji Roku Bibliotek i Czytelnictwa honorowego dyplomu Ministra Kultury i Sztuki „za osiągnięcia w upowszechnianiu kultury”, a w 1981 roku nagrody wojewódzkiej za „osiągnięcia naukowe i popularyzatorskie w dziedzinie czytelnictwa i upowszechniania książki”.

Na wniosek Urzędu Wojewódzkiego, z uwagi na bogate tradycje, rangę zbiorów i zakres działania — przegrupowano Bibliotekę Śląską do bibliotek naukowych grupy „A”, co stawia ją w jednym szeregu z Biblioteką Narodową. Fakt zaszeregowania do najwyższej grupy umożliwi rozwój strukturalny placówki, wpłynie także z pewnością na stabilizację kadry, da możliwości lepszego rozwoju młodym pracownikom.

Biblioteka w latach następnych będzie kontynuować i rozwijać wszystkie kierunki działania, wynikające z obowiązków statutowych. Dalszy rozwój placówki uzależniony jest jednak przede wszystkim od rozwiązywania problemów lokalowych, magazynowych i wzmocnienia etatowego kadry merytorycznej. Kłopoty lokalowe w sposób zasadniczy ograniczają możliwości lepszego świadczenia usług dla stale wzrastającej liczby czytelników. Poprawa może nastąpić dopiero z chwilą przeniesienia części agend bibliotecznych do otrzymanych pomieszczeń w gmachu „Centrum Kultury”. Lepsza sytuacja lokalowa umożliwi wprowadzenie zmian organizacyjnych w celu bardziej efektywnego dostosowania działalności placówki dla zaspokojenia potrzeb czytelniczych. Zwiększenie miejsc w czytelniach pozwoli na stworzenie lepszych warunków korzystania ze zbiorów. Zamierza się wreszcie poszerzyć działalność informacyjną, m.in. w kierunku nawiązania szeroko rozumianej współpracy z bibliotekami w środowisku.

Dzięki bogatym zbiorom księżnica ma szansę stać się wiodącym ośrodkiem informacji naukowej w makroregionie.

Biblioteka Śląska podejmie w perspektywie wszystkie możliwe działania mające na celu przystosowanie placówki do zadań, które dyktują potrzeby lat osiemdziesiątych.

P r z e m ó w i e n i e
na uroczystości jubileuszu 60-lecia Biblioteki Śląskiej

Szanowni Państwo!

Pragnąlbym w imieniu wojewódzkich władz partyjnych i państwowych, upoważniony przez prof. dra Zbigniewa Messnera, Członka Biura Politycznego KC oraz I Sekretarza KW i tow. gen. dyw. pilota Romana Paszkowskiego — Wojewodę katowickiego, przekazać zespołowi pracownikemu Biblioteki Śląskiej jak najserdeczniejsze życzenia oraz gratulacje z okazji jubileuszu, który wspólnie dzisiaj czcimy.

Czcimy — to słowo wydaje się pomimo patosu, jakim jest nacechowane — najważniejsze. Nie zebraliśmy się bowiem, aby odprawić konwencjonalne jubilackie ceremonie i powiedzieć o poprzednikach i Waszej współczesnej pracy kilka zdawkowych, komplementarnych słów. Nazbyt jesteśmy z murami tego gmachu związani osobistym przeżyciem intelektualnym, chętnie dzisiaj wspominanym i nazbyt przywiązani jesteśmy do polskiej tradycji Śląska, by święto dzisiejsze traktować jako przejaw narodowej skłonności do jubileatyzmu.

Jest to ważny dzień w dziejach kultury polskiej na Górnym Śląsku. Przed 60 laty powstała jedna z najważniejszych, jedna z najniezbędniejszych instytucji kulturalnych sprzyjająca rozwojowi nauk i sztuk pięknych, upowszechniająca skarby polskiej i światowej myśli wśród śląskich czytelników. Od 60 lat realizowane jest jedno z najpiękniejszych w kulturze — posłannictwo książki — tego ciągle najważniejszego środka komunikacji międzyludzkiej, tej techniki porozumienia, która mnoży zastępy ludzi światłych, światło wiedzy przekazujących i współtworzących. Zastępy te u nas — na Górnym Śląsku — rosły bezustannie właśnie w tutejszych czytelniach, dzięki księgom tutaj gromadzonego księgozbioru, pod tym życzliwym dla adeptów nauki i dla ludzi nauki dachem. Tutaj kształtowała się i kształtuje śląska inteligencja zawsze Ojczyźnie potrzebna i zawsze dla niej twórczo pracująca.

Księgozbiór Biblioteki Śląskiej spłynął do Katowic różnymi dorzeczami. Formowali go Ślązacy — Piotr Smyrka spod Kluczborka, Józef Gallus, Konstanty Prus — następcy Kupców, Ligońców, Garusów — XIX-wiecznych budzicieli polskości i twórców ludowego bibliofilstwa. O czym przypominam, by potwierdzić w dziejach śląskiej, plebejskiej kultury łacińskie słowa

o pochodni podawanej przez pokolenia z rąk do rąk — vitae lampadae traditae.

Złożyły się również na te zbiory księgozbiór Aleksandra Kraushara, warszawskiego historyka, poety, tłumacza Heinego — styczniowego powstańca, biblioteki Śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Emila Caspariego, mieszczanina myśłowickiego, Związku Przemysłowców Górniczo-Hutniczych. Płynęły tu książki ze Lwowa — z Ossolineum i osobistych zbiorów Ludwika Bernackiego, książki z Warszawy i Poznania. Nawet z odległych rumuńskich Michalen, gdzie składali bibliotekę emigranci popowstaniowi z 1863 r.

Nie przypominam tego dla erudycyjnych wyliczanek. W międzywojenne, ledwo co odzyskane dla Polski Katowice dopływały z całej Polski płynęły tu strumienie polskiej książki — w czym symbol widzieć należy przyjaznej troski i serdecznych starań, aby słowo polskie na Śląsku miało własne, polskie, silne tétno. Sercem tego nowego obiegu książki stała się Biblioteka Śląska z pamiętanymi przez wielu z nas prof. Pawłem Rybickim, doc. Jackiem Koraszewskim, doc. Józefem Mayerem, dr Ludwikiem Brożkiem, dr Franciszkiem Szymiczkiem, Martą Pampuchówną, dr Alojzym Targiem i wielu, wielu innymi — równie zasłużonymi i równie serdecznie wspominanymi.

Biblioteka Śląska przetrwała wojnę; nie dotknęła jej poważniej ekstreminacyjna polityka kulturalna okupanta; furor teutonicus spowodował, iż część zbiorów stąd wywieziono. I znowu symbolicznie ona właśnie przyjęła po wojnie bytomską Oberschlesische Landessbibliothek, skąd tak często niemiecka książka niosła niemieckie mity na wojnę przeciw Polsce.

Darujcie Państwo chwilę wspomnień — nieoczekiwanie odkrywają one spełnione nadzieje i prawidłowości historyczne, w których istnienie niezłomnie wierzyli ci, którzy księgi polskie tutaj gromadzili i potem tworzyli fundamenty istnienia dzisiejszej Biblioteki Śląskiej. Dzisiaj jest to instytucja działająca dla całego Górnego Śląska, współtworząca żywe wartości kulturalne, stanowiące rzetelną podstawę dla badań historycznych, dla formującej się śląskiej humanistyki, umożliwiająca kulturalny awans dzielnicy, którą Stefan Żeromski nazwał „dziełem najżywszym z żywych”. W tej — strawestujemy słowa wielkiego prozaika — bibliotecznej retorcji; może jeszcze nie kolosalnej, ale przecież wielkiej i jakże przydatnej — rosną kolejne generacje śląskich inteligentów, przy pulpitach czytelniczych zmienia się pejzaż społeczny ziemi, której jedyną wartością kiedyś był węgiel i stal i praca, a teraz jest również dorobek polskiej myśli naukowej, polskiej literatury, polskiej publicystyki. Za trud włożony w ich pomnażanie, za wierną służbę polskiej książce, za nad nią opiekę i życzliwe jej udo-

stępnianie serdecznie i pięknie dziękujemy. Życzę wszystkiego najlepszego — Książnicy bezustannego wzrostu, a Wam, drodzy Państwo, powodzenia i zadowolenia w pracy i życiu osobistym.

2. Uroczyste spotkanie pracowników Biblioteki Śląskiej z władzami województwa katowickiego z okazji 60-lecia jej istnienia — w dniu 24 listopada 1982 r. Powitanie zebranych przez dyrektora Biblioteki Śląskiej dra Mirosława Strzodę

3. Uroczyste spotkanie pracowników Biblioteki Śląskiej z władzami województwa. Widok ogólny sali. W pierwszym rzędzie czwarty od lewej — Członek Biura Politycznego, I sekretarz KW PZPR w Katowicach prof. dr hab. Zbigniew Messner, piąty od lewej — Wojewoda katowicki gen. dyw. pilot Roman Paszkowski, trzeci od lewej — sekretarz KW PZPR w Katowicach — doc. dr hab. Witold Nawrocki, drugi od lewej — Wicewojewoda katowicki mgr Józef Piszczek, drugi od prawej — Kierownik Wydziału Kultury KW PZPR w Katowicach Rudolf Kostorz, pierwszy od prawej — przedstawiciel Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie, główny specjalista Departamentu Bibliotek, Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej mgr Lucjan Biliński.

4. 5. Przemówienie okolicznościowe sekretarza KW PZPR w Katowicach
doc. dra hab. Witolda Nawrockiego.

6. 7. 8. Wręczenie odznaczeń państwowych i wojewódzkich pracownikom Biblioteki Śląskiej. Aktu dekoracji dokonuje członek Biura Politycznego, I sekretarz KW PZPR w Katowicach prof. dr hab. Zbigniew Messner.

9. Wręczenie Dyplomu Honorowego przyznanego przez Ministra Kultury i Sztuki Bibliotece Śląskiej za zasługi dla kultury polskiej. Dyplom wręcza przedstawiciel Ministerstwa Kultury i Sztuki mgr Lucjan Biliński.

10. Przekazanie dyrektorowi Biblioteki Śląskiej drowi Mirosławowi Strzodzie zbiorowej odznaki przyjaźni polsko-radzieckiej przyznanej Bibliotece Śląskiej w uznaniu jej zasług w popularyzowaniu osiągnięć gospodarczych i kulturalnych narodów Związku Radzieckiego. Odznakę przekazuje Przewodniczący Zarządu Miejskiego TPPR w Katowicach Rudolf Bauerek.

11. Uroczyste spotkanie pracowników Biblioteki Śląskiej z władzami. Fragment sali. Na pierwszym planie — doc. dr Andrzej Szefer — były, długoletni dyrektor Biblioteki Śląskiej.

12. Uroczyste spotkanie pracowników Biblioteki Śląskiej z władzami.
Odznaczeni pracownicy Biblioteki Śląskiej.

